

GUIDELINES FOR THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Stanislava Pancheva

NBU, Republic of Bulgaria, stgeorgieva@nbu.bg

Abstract: In the scientific development, an analysis of the state of higher education in the Republic of Bulgaria was made. On this basis, its characteristics are derived, incl. and in relation to accounting education. The prerequisites requiring its adaptation to the new reality are outlined. The need to make qualitative changes in it in the direction of modernizing and updating the educational content, digitizing the educational process was also emphasized; strengthening the role of scientific research and innovation in education; recruitment of young teachers with creative approaches and ideas in order to achieve efficiency in applying modern methods and forms of education; increasing contacts with scientific organizations and business structures, as well as joining the educational and research networks of European countries.

Based on the critical analysis of the system of higher education in accounting in the country, specific problem areas have been identified. They concern the management of the higher education institution and the maintenance and improvement of the quality of education in it; the development of research and innovation activities in it; the improvement of funding and student admission schemes; the digitization of the learning process and the services provided by the administrative and management staff in the higher education institution; the development of the teaching staff and the professional guidance and counseling of students. The results of their more detailed study were used to formulate priority guidelines for the development of higher education in accounting in the Republic of Bulgaria in several directions: to update the existing curricula and programs in accounting; to select and apply modern flexible and effective forms and methods of training; to improve the organization of the educational process; to look for opportunities to include higher education in international networks in the field of education and science; to support young teachers in the process of training and scientific growth; to increase the volume and quality of the scientific activity of the teaching staff; to build an effective interrelation between education-science-business; to strengthen the influence of higher education at the regional level; to improve the organization and management of the higher education institution, including the evaluation and accreditation system in it; to improve the structure and increase the effectiveness of higher education in accounting as a whole.

Keywords: accounting, higher education, training, graduate school, development.

НАСОКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Станислава Панчева

НБУ, Република България, stgeorgieva@nbu.bg

Резюме: В научната разработка е направен анализ на състоянието на висшето образование в Р. България. На тази база са изведени неговите характеристики, вкл. и по отношение на обучението по счетоводство. Очертани са предпоставките, налагащи адаптирането му към новата реалност. Подчертана е и необходимостта от извършването на качествени промени в него в посока осъвременяване и актуализиране на учебното съдържание, дигитализиране на обучителния процес; засилване ролята на научните изследвания и иновациите в обучението; набиране на млади преподаватели с креативни подходи и идеи с цел постигане на ефективност при прилагане на съвременните методи и форми на обучение; увеличаване на контактите с научни организации и бизнес структури, както и присъединяване към образователните и изследователските мрежи на европейски страни.

Въз основа на извършения критичен анализ на системата на висше образование по счетоводство в страната са установени конкретни проблемни области. Те касаят управлението на висшето училище и поддържането и повишаването на качеството на образованието в него; развиването на научноизследователската и иновационната дейност в него; усъвършенстването на схемите за финансиране и приемане на студенти; дигитализирането на процеса на обучение и на услугите, извършвани от административно-управленския персонал във висшето училище; развитието на преподавателския състав и професионалното насочване и консултиране на студентите. Резултатите от тяхното по-детайлно проучване са използвани за формулирането на приоритетни насоки за развитие на висшето образование по счетоводство в Р. България в

няколко насоки: да се осъвременят съществуващите учебни планове и програми по счетоводство; да се подберат и прилагат съвременни гъвкави и ефективни форми и методи на обучение; да се подобри организацията на образователния процес; да се потърсят възможности за включване на висшето образование в международни мрежи в сферата на образованието и науката; да се подпомогнат младите преподаватели в процеса на обучение и научно израстване; да се повиши обема и качеството на научната дейност на преподавателския състав; да се изгради ефективна взаимовръзка образование-наука-бизнес; да се засили влиянието на висшето училище на регионално ниво; да се подобри организацията и управлението на висшето училище, включително и на системата за оценяване и акредитация в него; да се усъвършенства структурата и да се повиши ефективността на висшето образование по счетоводство като цяло.

Ключови думи: счетоводство, висше образование, обучение, висше училище, развитие.

1. УВОД

През последните години висшето образование в Р. България търпи значителни промени. Те са продиктувани от динамично развиващата се дигитална реалност, очертаваща нови приоритети пред образователната ни система. Това поражда интензивни дискусии в глобален и национален мащаб. Тези дискусии засягат стратегията, целите, задачите и механизмите за реализиране на висшето образование в страната. Процесът не подминава и обучението по счетоводство. Като негова основна насока на развитие се очертава качествената и задълбочена подготовката на счетоводни кадри за практиката. Ето защо може да се определи, че темата за висшето образование по счетоводство е актуална, интересна и значима.

Проучванията в теоретико-приложен план показват, че интензивните промени в областта на висшето образование, вкл. и по счетоводство по настоящем са неизбежни. Индикатори за това са все по-ефективното използване на обратната връзка студент-преподавател; наличието на човечност, емпатия и партньорски взаимодействия в процеса на обучение; постигането на толерантност, доверие, психологически комфорт, креативност, активност, резултатност и емоционална удовлетвореност от обучението от страна на студентите; достигането на висока комуникативна култура, компетентност и ерудираност на преподавателския състав; намирането на баланс между теорията и практиката в процеса на обучението и др. (Георгиева, С., Тасинов, Т., 2020: 3-4) И като се имат предвид особеностите на новото поколение студенти и специфичната дигитална среда, в която то се осъществява, може да се твърди, че изследването на проблемите в очертаната област е не само полезно, но и крайно необходимо. Поради това за обект на настоящата научна разработка се определя висшето образование по счетоводство в Р. България, а за предмет неговото бъдещо развитие. Целта е да се изследва състоянието на висшето образование по счетоводство в страната и на тази база да се очертаят адекватни за ситуацията насоки за неговото успешно и ефективно бъдещо развитие.

Методите на изследване, използвани в научната разработка са индукция, дедукция, анализ, синтез, наблюдение и др.

Литературата и нормативната база, на които се позовава изследването и изводите в него са актуални към м. 03.2023 г.

2. ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО ВЪВ ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА – СЪЩНОСТ И ПРЕДПОСТАВКИ ЗА РАЗВИТИЕ

Под „образование“ следва да се разбира съвкупността „от знания, получени при целенасочено обучение“, респ. „обучение, просвещение, получаване на знания“. (Тълковен речник, 2021: 1; Речник на българския език, 2021: 1) Обучението пък, от своя страна, е процес, „който подготвя човек или група хора за длъжност в определен бъдещ момент“. (Обучение, 2022: 1) То се свързва с придобиването на знания и умения в следствие на преподаване, подчинени на конкретни цели, в чиято основа стои усъвършенстването на насоките, капацитета, резултатността и ефективността на обучаващите се. (Обучение, 2022: 1) При него студентите под ръководството на преподавател „усвояват съзнателно, системно, задълбочено и трайно научни знания, придобиват умения и навици за самостоятелно овладяване на знанията и за прилагането им в практиката, развиват своите психични способности.“ Водеща роля в този процес има преподавателя. Той ръководи и участва в организираната учебна дейност, в която ясно се открояват две отделни взаимосвързани страни: преподаване и учене. (Обучение-понятие, 2023: 1)

В областта на счетоводството обучението на студенти има за цел да създаде добре подготвени специалисти, които успешно да се реализират в практиката. То изгражда основа за развитие на професионална кариера, осигурявайки фундаментални знания за обекта, предмета, методологията и технологията на отчетния процес. (Петров, Л., 2002; Аверкович, Е, Божков, В., 2010; Димитров, М., Симеонова, Р., 2010) Чрез него се натрупват информация и опит, необходими за решаването на сложни казуси и въпроси в областта на

счетоводната и сродни на нея сфери. Затова е важно реализирането му да се организира в съответствие с промените, настъпващи в заобикалящата среда и с поколенческите специфики на обучаваните. (Панчева, Ст., 2021: 371-376)

Основните предпоставки за изменение в посока адаптиране на обучението по счетоводство към новата реалност могат да се търсят в различни насоки:

- промените, настъпили във финансовото състояние, здравния статус, възрастта, семейното положение и индивидуалните психологически характеристики на обучаваните;
- нивото на подготовка в средните училища и на уменията за самоорганизация, планиране и контрол на образователните дейности, извършвани от тях;
- мотивите за избор на висше училище;
- адекватността на представите за особеностите на образователния процес във висшето училище;
- формата на обучение;
- наличието на такси за обучение;
- организацията на процеса на обучение и на материално-техническата база на университета;
- квалификацията на преподавателския състав;
- имиджа на висшето училище. (Основните фактори, влияещи върху успеха на обучението. Психологически фактори за успех в ученето. Анализ на психологически фактори за успешно учене, 2021)

Този немалък набор от предпоставки може да се допълни още с мотивацията на студентите за усвояване на нови знания и умения; с характеристиката на връзката преподаватели-студенти, както и с отношенията между студентите, между тях и родителите им и между тях и трети лица, свързани с обучителния процес. (Основните фактори, влияещи върху успеха на обучението. Психологически фактори за успех в ученето. Анализ на психологически фактори за успешно учене, 2021) Всичко това ясно подчертава необходимостта от извършването на качествени промени във висшето образование, включващи осъвременяване и актуализиране на учебното съдържание и на методите и формите на обучение; дигитализиране на процеса на обучение и засилване ролята на научните изследвания и иновациите в него, разширяване на партньорството с научни организации и с бизнес структури; включване на висшето училище в международни мрежи в сферата на образованието и науката; подпомагане на младите преподаватели в процеса на обучение и др. (Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 - 2030 година, 2021: 39-40)

3. НАСОКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО В СТРАНАТА

При анализа на състоянието на висшето образование по счетоводство в страната се установяват редица проблемни области. Като такива могат да се посочат: управлението на висшето училище и поддържането и повишаването на качеството и конкурентоспособността на образованието, предлагано в него; разгръщането на научноизследователския потенциал и академичното развитие на преподавателския състав; стимулирането на иновациите и дигиталните трансформации в процеса на обучението; актуализирането на схемите за финансиране и за прием на студентите; автоматизирането на административните услуги; професионалното ориентиране и консултиране на студентите и др. Тяхното проучване, опознаване и изследване води до повишаване на ефективността на система за обучение на студенти по счетоводство и подпомага формулирането на няколко приоритетни насоки за нейното развитие: (Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 - 2030 година, 2021: 39-40)

Първо. Да се осъвременят съществуващите учебни планове и програми по счетоводство и да се разработят нови такива. Това предполага да се потърсят възможности за развитие на компетентностите на обучаваните като се засили обучението по съвременни дигитални технологии, обогати се учебното съдържание на база междудисциплинарни връзки, задълбочат се контактите с бизнеса, професионалните организации, научните среди и държавата по отношение на актуализирането на учебните планове и програми, на теоретико-практическата подготовка на обучаваните и на тяхното кариерно насочване и развитие.

Второ. Да се подберат актуални и ефективни форми и методи на обучение, като се изходи от европейския, а в определени случаи и от световния опит и традиции. Това изисква да се засили ролята на самостоятелните творчески дейности на студентите по счетоводство, в т.ч. подготовка и представяне на критичен анализ по даден счетоводен проблем, подготовка на курсови работи, решаване и анализиране на казуси, разработване и представяне на проекти, участие в научни изследвания и разработки и др. Подходящо е също така да се използва за обучение летния период между две академични години.

От съществено значение при обучението по счетоводство е и оценяването на знанията и уменията на студентите. По отношение на него е важно да се измести акцента от оценяване въз основа на възпроизвеждане на запамен учебен материал върху оценяване на умения (за дебатиране, за извършване на научни експерименти или теоретично моделиране, за решаване на конкретни казуси, за дигитална креативност, за презентирание пред аудитория) и способности (за вникване в естеството на проблема, за боравене с дигитални инструменти, за използване на интердисциплинарен подход при решаване на задачи). Наред с това е важно да се създадат подходящи условия за осъществяване учебен процес, включващи добра материална база, достатъчна финансова обезпеченост на обучението, работа в близка до реалната среда и др. Използваните форми и методи на обучение също трябва да съответстват на потребностите и нуждите на обучаваните студенти. Затова би било целесъобразно да се увеличат програмите за електронно дистанционно обучение по счетоводство, да се засили дигитализацията на учебното съдържание и използването на нови интерактивни ресурси, както и да се осигурят на преподавателите и на студентите реални възможности за осъществяване на учебен процес в дигитална среда.

Трето. Да се подобри организацията на образователния процес с оглед постигането на по-висока ефективност. За целта е нужно да се създадат условия за правилно управление на обучението на студенти и на преподаването от страна на академичния състав. Необходимо е също да се гарантира адекватна финансова обезпеченост на осъществяваните педагогически и научни дейности във висшето училище. В тази връзка учебните планове и програми трябва да са гъвкави и да покриват нуждите и очакванията на студентите и на пазара на труда. Нужно е да се осигури и избираемост на учебните дисциплини и на преподавателите по тях, както и приложимост на кредитната система.

И още подобряване на организацията на обучението по счетоводство може да се постигне чрез въвеждането на механизми за превенция и контрол на плагиатството и чрез увеличаване на извън аудиторната ангажираност на студентите за сметка на тяхната аудиторна заетост. Не следва да се подценява и значението на регулярното актуализиране и оптимизиране на учебната документация, на стимулирането на образователното сътрудничество с научните среди и на информираността и подкрепата на студентите по време на обучението им.

Четвърто. Да се потърсят възможности за включване на обучителната структура в образователни и научни мрежи на международно ниво с оглед разширяване на интернационалното сътрудничество по отношение на: съвместно изпълнявани дейности, обучение на студенти и развиване на съвместна научна дейност, стимулиране на публикуването на статии и студии в международни научни издания, участието в специализации и в международни форуми, разширяване на чуждоезиковото обучение, привличането на чуждестранни преподаватели и студенти, засилване мобилността на преподаватели и студенти и т.н.

Пето. Да се подпомогнат младите преподаватели в процеса на обучение като се улесни приема, академичното израстване и развитието им във висшето училище. За целта е подходящо да се потърсят начини за повишаване на количеството и качеството на научно-изследователската им дейност и да се създадат по-приемливи и благоприятни материални и финансови условия за работа за тях.

Шесто. Да се повиши обема и качеството на научната дейност на преподавателския състав като се увеличи броя на публикациите им, вкл. в издания с импакт фактор и импакт ранг, се привлекат средства за развиване на тяхната научно-изследователска дейност и се предвидят в системите за акредитацията и атестацията им самостоятелни критерии за отчитане на посочените научни и научно-практически резултати. Субсидирането в този случай е подходящо да бъде разграничено: за студентите по повод тяхната издръжка и за преподавателите по отношение на научно-изследователските им резултати от преходен период (публикации, цитирания, регистрирани патенти, привлечени средства от научни и научно-приложни договори и др.). И още важно е да се извършват периодични анализи на причините за допуснатата слаба научно-изследователска активност на преподавателския състав при наличието на такава във висшето училище.

Седмо. Да се изгради ефективна взаимовръзка образование-наука-бизнес, на базата на която регулярно да се актуализира учебното съдържание по счетоводство, като се отчитат най-новите постижения на науката и технологиите. И за да е резултатен този процес активно участие в него трябва да вземат представителите на бизнеса. Техният опит би бил полезен не само при актуализирането на учебното съдържание и учебните програми, но и като лектори, запознаващи обучаваните с проблемите от практиката.

Проучване в системата на висшето образование показва и това, че високи резултати в насока подобряване на взаимовръзката образование-наука-бизнес дават организираните инкубатори, летни школи, кариерни събития и др. В тях участие вземат както студенти, така и работодатели и представители на бизнеса.

Осмо. Да се засили влиянието на висшето училище, предлагащо обучение по счетоводство на регионално ниво като се проучат потребностите от подготвени кадри по райони и от преподаватели и потенциални

кандидат-студенти. В тази връзка е подходящо да се отчетат още възможностите за привличане на чуждестранни студенти и на българи живеещи в чужбина, както и да се осъществят контакти с местната власт. На тази база може да се създаде карта за райониране на висшето образование по счетоводство в Р. България и в съответствие с нея и нейните периодични актуализации да се организира и обучение на студенти по счетоводство.

Девето. Да се подобри организацията и управлението на висшето училище, както и на системата за оценяване и акредитация в него. Това може да се постигне чрез подобряване на процеса на управление на висшето училище, чрез спазване на ясно регламентирани права и задължения на участниците в обучението, чрез гарантиране на прозрачност на дейностите във висшето училище и чрез прилагане на ефективна и цялостна система за контрол. В случая е подходящо също използването на акредитацията като обективен инструмент за външно оценяване, а не като формална процедура, през която задължително преминава всяко висше училище.

Десето. Да се постигне по-съвършена структура и по-висока ефективност на висшето образование по счетоводството чрез насочване на усилията към: развиване на свързаност между висшите училища в страната, използване и споделяне на общи ресурси за обучение и научни изследвания, профилиране на висшето образование по направления и реализиране на промени по отношение продължителността на образователно-квалификационните степени "бакалавър" (от 4 на 3г.) и "магистър" (от 1-5 на 2г.).

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Очертаните насоки за развитие изграждат ясна визия за бъдещето на висшето образование по счетоводство в Р. България. Тази визия се характеризира с диференцирана и гъвкава система на обучение, насочена към обществото и отделните индивиди в него. В нея се залага на организирана и добре направлявана културна, изследователска и образователна мисия, осигуряваща качествено, достъпно и продължаващо през целия живот образование и обучение. Важни нейни отличителни черти са ефективната подготовка на студентите, гарантираща им успешна личностна, професионална и обществена реализация, както и провеждането на фундаментални и приложни научни изследвания, подпомагащи учебния процес. Реализирането и се осъществява от академична общност, състояща се от квалифицирани кадри с богат преподавателски и практически опит, които са в пряка връзка с бизнеса и споделят общи принципи, ценности и морални норми. Без да се претендира за всеобхватност и изчерпателност в настоящата научна разработка се прави опит да се насочи вниманието на научната общност към актуални въпроси, касаещи развитието на висшето образование по счетоводство в Р. България.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиева, С., & Тасинов, Т. (2020). *Ключови фактори за компетентностна университетска подготовка на студенти – бъдещи учители*, с. 3-4. Наличен в: <http://conference-pf.shu.bg/files/2020/dokladi/s-georgieva-t-tasinov.pdf>, последно посетен на 20.03.2023.
- Речник на българския език.* (2021) Наличен в: <https://rechnik.chitanka.info/w/ишлеме>, последно посетен на 20.03.2023.
- Тълковен речник.* (2021) Наличен в: <http://rechnik.info/ишлеме>, последно посетен на 20.03.2023.
- Обучение*, с. 1. (2022) Наличен в: <https://bg.wikipedia.org/wiki/обучение>, последно посетен на 20.03.2023.
- Обучение-понятие*, с. 1. (2023) Наличен в: <https://pedagogy-bg.blogspot.com/2018/11/obuchenie.html>, последно посетен на 20.03.2023.
- Петров, Л. (2002). *Основи на счетоводството*. София: Мартилен.
- Аверкович, Е., & Божков, В. (2010). *Счетоводство* Избрани лекции. Част първа Обща теория на счетоводството. В. Търново: Фабер.
- Димитров, М., & Симеонова, Р. (2010). *Теория на счетоводството*. В. Търново: Фабер.
- Панчева, Ст. (2021). *Съвременното обучение през призмата на студентите от поколение Z*. Доклад на 30th International Scientific Conference KNOWLEDGE, Skopje, Institute of Knowledge Management, vol. 45.2, с.371-376.
- Основните фактори, влияещи върху успеха на обучението. Психологически фактори за успех в ученето. Анализ на психологически фактори за успешно учене.* (2021) Наличен в: <https://1vlk.ru/bg/chemistry/osnovnye-factory-vliayushchie-na-uspeshnost-shkolnogo-obucheniya/>, последно посетен на 20.03.2023.
- Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 - 2030 година.* (2020), с. 39-40. Налична в:

<https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=2395523283EFCE0C81401ACA863B6B66?iMat=154629>, последно посетена на 20.03.2023.